

ΣΥΖΥΓΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ.

Ἐνδεχόμενον ἡ Ξανδίππη νὰ ἐπέρωσε τὴν πρὸς τὸ φιλοσοφεῖν ἰακὴν τοῦ Σωκράτους καταστήσασα τὸν ἐν τῷ οἴκῳ βίον τοῦ ἀφόρητον καὶ ἀναγκάζουσα αὐτὸν νὰ περιφερόται ἀπὸ τῆς αἰγῆς μέχρι τῆς ἐσπέρας εἰς τὴν ἀγοράν, εἰς τὰ γυμνάσια, εἰς τὰ ἐργαστήρια καὶ ν' ἀσκήται εἰς τὴν διαλεκτικὴν τοῦ Βεβαίως ὅμως εἰς πολλοὺς ἄλλους θὰ ἐνέπνεε φρίκην ἡ φιλοσοφία ἂν ἐπρόκειτο νὰ συνοδεύηται πάντοτε καὶ μὲ μίαν Ξανδίππην· φαντάσθητε! νὰ εἶνε τις βεβουλισμένος εἰς τὴν μελέτην τῶν προβλημάτων τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ν' ἀνακινᾷται ἐντὸς ἀκοῶν βροντῶδων, ὀργιλῶν φωνῶν πλησίον του, ταπεινῶν δὲ πρὸς τὰ ἐγγὺς αἰσθητὰ τὰ βλέμματά του νὰ βλέπῃ πρὸ αὐτοῦ ἀγριωπὴν καὶ ἀπειλητικὴν μορφήν μεγάρας — κεφαλῆν ζωντανῆς. Μεθοῦσης ζήτουσης νὰ τὸν ἀπολιθώσῃ!

Ἄλλ' ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας μᾶς διδάσκει ὅτι οἱ φιλόσοφοι δὲν εἶχον πάντοτε ἐν τῷ συζυγικῷ αὐτῶν βίῳ τὸ νεῖκος μόνον καὶ τὸν κότον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑτέραν δύναμιν τοῦ Ἐμπεδοκλέους, τὴν φιλοφροσύνην, τὴν στοργὴν, τὴν ἁρμονίαν.

Ὁ ἐκ τῆς κυνικῆς σχολῆς λίαν τιμώμενος διὰ τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν μάθησιν τοῦ Κράτους, παραδείγματος χάριν, εἶχε σύζυγον τὴν Ἰπαρχίαν, ἣτις τὴν ἀγάπην αὐτῆς μέχρι τοιοῦτον σημείου ἐξέωθει, ἀγάπην ἐκ θαυμασμοῦ προερχομένην, ὥστε συνεμερίζετο μετὰ σπανίας αὐταπαρνησίας τὸν πᾶσι καὶ πλάνητα βίον τοῦ συζύγου της.

Ποῖα αἰσθητὰ ἐτρεφέν ὁ Ἀριστοτέλης πρὸς τὴν Ἐρτυλλίδα, τὴν μητέρα τοῦ υἱοῦ τοῦ Νικομάχου εἰς ὃν ἀφιέρωσεν τὰ φερώνυμα Ἠθικά, ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐν τῇ παρὰ Διογένηι τῷ Λαερτίῳ διαθήκῃ του θερμῶν περὶ αὐτῆς ἐκφράσεων.

Καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων δὲ φιλοσόφων οὐχὶ ὀλίγοι ἠτύχησαν νὰ νομηνύωσι συζύγους ἀνταξίας ἑαυτῶν.

Ὁ ἄρραβὼν καὶ ὁ γάμος τοῦ Φίχτε, ἐπὶ παραδείγματι ἀποτελοῦσι τὸ ὑψαιότερον ἐπεισόδιον τοῦ βίου τοῦ διασήμου συγγραφέως τῶν λόγων πρὸς τὸ γερμανικὸν ἔθνος. Ὁ Φίχτε σπουδαστὴς ὢν εἰσέτι ἐξ ἑνὸς Ζυρίχης ὡς οἰκοδιδάσκαλος ἐν τινὶ οἰκογενείᾳ, ἐκεῖ δ' ἐγνώρισε τὴν ἀνεψίαν τοῦ Κλόστοκ, Ἰωάνναν Μαρίαν, ἣτις καίπερ εἰς οἰκόνειον ἀνωτέρας περιωπῆς ἀνέκοιτα ἡγάπησεν εὐλακρινῶς αὐτόν. Ὅτε ἐδέχθη ν' ἀπέλθῃ ὁ Φίχτε ἐκ Ζυρίχης ἦσαν ἤδη μεμνηστυμένοι, ἡ δὲ νεῆανς γνωρίζουσα ὅτι ἦτο πτωχὸς ἠθέλησε νὰ τῷ δώσῃ μικρὸν τι ποσὸν διὰ τὸ ταξιδεῖν του. Ὁ Φίχτε δυσχερῆσθη σφόδρα ἐν τῇ παραφορᾷ δὲ τῆς λύπης τοῦ ἤρχισε ἀμφιβάλλων περὶ τῆς ἀγάπης τῆς μνηστῆς του, ἂν τὸν ἡγάπα πράγματι· ἀλλ' ἐπισχὼν ἑαυτὸν ἐγραψε πρὸς αὐτὴν ἐπιστολὴν ἐν ἣ τῇ ἐξέφραζε θερμὰς εὐχαριστίας ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὸ ἀδύνατον τοῦ νὰ δεχθῇ τοιοῦτον δῶρον. Ἐν τούτοις κατάρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον, μολοντόι εἶχον ἐξαντληθῇ οἱ πόροι του. Μετὰ τραχὺν καὶ ἐπιπόνον βιωτικὸν ἀγῶνα, ἀγῶνα διαρκέσαντα μακρὰ ἔτη, κατάρθωσε τέλος νὰ ἐξασφαλίσῃ οἰκονομικὰ μέσα ἐπιτρέποντα αὐτῷ νὰ πῇ οἰκογενειακὴν καλιάν. Ἐν τινὶ ἐπιστολῇ εἰς τὴν μνηστήν του ἔγραφε:

«Δοιπὸν, ἀγαπητή μου, ἀφοσιώμαι ἐπισήμως πλέον εἰς σέ, καὶ σ' εὐχαριστῶ διότι δὲν μ' ἐκρίνες ἀνάξιον ὡς συνοδοιπόρον σου εἰς τὸ μέγα αὐτὸ ταξιδεῖον τῆς ζωῆς. Ἐδῶ κάτω ἐπὶ τῆς γῆς ἀπόλυτος εὐτυχία δὲν ὑπάρχει, τὸ ἡξέρω· ὁ βίος εἶνε ὀργῶδης καὶ πᾶσα χαρὰ συντελεῖ μόνον εἰς τὸ νὰ μᾶς προπαρασκευάζῃ πρὸς μεγαλύτερον μόχθον. Ἀλλὰ θὰ βαδίσωμεν μαζί, χειροκρατούμενοι ἐνδραρπύοντες καὶ ὑποστηρίζοντες ἀλλήλους, μέχρις ὅτου αἱ ψυχαὶ μας ὑψωθῶν εἰς τὴν πηγὴν τῆς αἰωνίου εἰρήνης. ὦ! Εἶδε καὶ τότε μαζί νὰ ἐκκινήσωμεν!»

Ἐντυχέστατος διέρρευσε ὁ συζυγικὸς βίος τοῦ Φίχτε. Ἡ σύζυγός του ὑπῆρξε πιστὴ καὶ γενναῖος ὁντοφός. Κατὰ τὸν περὶ ἀπελευθερώσεως ἀγῶνα περιέδραπε μετ' ἐκτάκτου αὐταπαρνήσεως ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας ἐν τοῖς νοσοκομείοις, προσβληθεῖσα δ' ὑπὸ κακοήθους πυρετοῦ ἀπέθανε, θύμα φιλοπατρῆδος καὶ φιλανθρώπου ἀφοσίσεως.

Ἐκτάκτον παράδειγμα συζυγικῆς ἀγάπης ἐπεδείξατο ἡ λαίδη Χάμιλτον (Hamilton) πρὸς τὸν σύζυγον αὐτῆς, τὸν περιώνυμον καθηγητὴν τῆς λογικῆς καὶ μεταφυσικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Ἀμβούργου, καὶ ἐπισημότατον ἀντιπρόσωπον τῆς σκωτικῆς λεγομένης.

σχολῆς. Ὁ συγγραφεὺς τῶν Lectures on metaphysics and logic ἐξ ὑπερβολῆς ἐργασίας εἶχε πληγῇ ὑπὸ παραλυσίας, ἐν ἡλικίᾳ πενήκοντα ἐξέπεριπον ἐτῶν· τότε ἡ ἀξιοθαύματος γυνὴ ἐγένετο χεῖρες, ὀφθαλμοί, νοῦς, τὸ πᾶν δι' αὐτόν· ἡ ἀφοσίωσις τὴν ἀνύψωσε μέχρι τοῦ ὕψους τῆς διανοίας τοῦ συζύγου της· ἀνεγίνωσκε καὶ ἐμελέτα ἀνακουφίζουσα τὸν καταπεποννημένον φιλόσοφον, ἀντέγραφε καὶ ἐπεδιώρθη τὰς παραδόσεις του, ἀπῆλλατεν αὐτὸν πάσης ἐργασίας ἢ ὁδάνετο ἑαυτὴν ἱκανήν. Ἡ διαγωγή τῆς γυναικὸς ταύτης ὑπῆρξεν αὐτόχρημα ἡρωικὴ εἶνε δ' ἀναντίρρητον ὅτι ἀνευ τῆς πεφωτισμένης καὶ ἀκαταβλήτου ἐκείνης ἐπικουρίας, ἀνευ τῆς σπανίας ἐκείνης πρακτικῆς δραστηριότητος οὐδέποτε θὰ ἐξεδίδοντο τὰ σπουδαιότατα τῶν ἔργων τοῦ Χάμιλτον. Ὁ σκῶτος φιλόσοφος οὐδὲ τάξιν οὐδὲ μέθοδον εἶχεν ἐκ φύσεως, ἡ δὲ σύζυγός του συνεπλήρωσε τὸ παρ' αὐτῷ ἑλλείπον. Ἐκεῖνος εἶχε βαθεῖαν μὲν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν κλίσιν ἀλλ' εἶχε τι τὸ ἀναποφάσιστον ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἐν ᾧ ἐκείνη ἦτο ἐνεργητικὴ καὶ ἐπιβολός. Ἐκεῖνος ἐκέκτητο ἔξοχον πνεῦμα, ἀλλὰ δύναμιν καὶ ᾧθῃαιν ἐδίδεν εἰς αὐτὸ ἡ ἰσχυρὰ φύσις τῆς συζύγου του.

Ὅτε ὁ Οὐίλλιαμ Χάμιλτον μετὰ μακρὰν καὶ ἐπίπονον πάλην, διωρίσθη καθηγητῆς, οἱ ἀντίπαλοί του διέδιδον ὅτι ὁ θεωρητικὸς ἐκεῖνος φαντασιολόγος ἦτο πάντῃ ἀνίκανος νὰ διδάξῃ φοιτητὰς πανεπιστημίου. Ὁ Χάμιλτον ἀνέλαβε, τῇ βοηθείᾳ τῆς συζύγου του, ν' ἀποδείξῃ ὅτι οἱ ἐχθροὶ του ἦσαν κακοὶ προφήται. Μὴ ἔχων ἐκ προτέρων προπαρασκευασμένα τὰ μαθήματα τῶν παραδόσεων, ἕνεκα τοῦ ἀπρόοπτου διορισμοῦ τοῦ εἰς τὴν καθηγεσίαν, παρεσκεύαζε καὶ ἐγραφεν αὐτὰ καθ' ἐκάστην διὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἐπαύριον. Ἡ σύζυγός του ἡγύρηνει μετ' αὐτοῦ ἀντιγράφουσα ἐπιμελῶς τὰς σελίδας τοῦ σχεδιασματος, ὅς ἐκεῖνος ἐγραφεν ἐν τῷ παρακειμένῳ δωματίῳ. Συνέβαιναν ἐνίοτε, γράφει ὁ βιογράφος του, τὸ θέμα τοῦ μαθήματος νὰ εἶνε δισκολώτερον τοῦ συνήθους· τότε οὐχὶ σπανίως ὁ καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας ἐγραφε μέχρι τῆς ἐνάτης τῆς πρωίας, ἐν ᾧ ἡ ἀφωσιωμένη γραμματεὺς του καταβληθεῖσα, μετ' ὅλας τὰς προσπάθειάς της, εἶχεν ἐπὶ τέλους ἀποκοιμηθῇ ἐκεῖ που, ἐπὶ ἀνακλίντρου.

Ὅτω ἀκατένδῃ καὶ ἐστερεώθῃ ἡ φήμῃ τοῦ σκῶτου καθηγητοῦ, ὅστις μετ' οὐ πολὺ ἐγένετο ἀνὰ τὴν Εὐρώπην γνωστός ὡς εἰς τῶν ἐπισημοτάτων φιλοσόφων τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων.

Ποῖον μέρος ἐκ τῆς δόξης ταύτης ἀναλογεῖ εἰς τὴν σύζυγον τοῦ Χάμιλτον δύναται νὰ μαρτυρήσῃ καὶ ἡ ἐπομένη περικοπὴ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Neitsch βιογραφίας τοῦ φιλοσόφου.

«Ἀντέγραφε»· ἔγραφε καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ συζύγου της πάντα τὰ μέλλοντα νὰ δημοσιευθῶσι, ὥς καὶ πάντα τὰ μαθήματα τῶν πανεπιστημιακῶν του παραδόσεων· ἐξετέλει δὲ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἐν ἀληθεῖ πνεύματι ἀγάπης καὶ ἀφοσίσεως. Εἶχε προσέτι τὴν δύναμιν νὰ καθορίσῃ εἰς τὸν σύζυγόν της τί ἐμελλε νὰ πράξῃ. Ἐπάλαι μετὰ περισκέψεως κατὰ ποιᾶς τινος ραθυμίας τοῦ συζύγου της, ἣτις ἐν ᾧ ἐπέτρεπεν εἰς αὐτόν νὰ ἐργάζηται ἀδιακόπως δὲν ἠδύνατο τὸν συγκρατῆσαι εἰς τὸ κύριον θέμα περὶ ὃ ἡσχολεῖτο ἀλλὰ τὸν ἐξώθει νὰ παραδίδοιται παρεκβατικῶς εἰς ἄλλοις μελέταις καὶ ἐρεῦνας ἀνευ συστήματος καὶ μεθόδου, κατὰ τὰς ἐκάστοτε ἀναγνώσεις του· πολλάκις ὁ Χάμιλτον ἀπεδαρρύνετο καθ' ὅλοκληρίαν ἕνεκα τῆς δυσχερείας ἣν ἀπῆντα περὶ τὴν ταξινόμησιν τοῦ ὕλικου τοῦ ὅποιον εἶχεν ἐπιμόχθως συλλέξῃ καὶ συσσωρεύσῃ. Τότε τὸ ἄρρος καὶ τὸ εὐχάρι ἦθος τῆς συζύγου του ἐνεψύχουν αὐτόν, ἰδίως δὲ κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα ἔτη τοῦ βίου του, καθ' ὃ αἱ μὲν φυσικαὶ δυνάμεις εἶχον ἐκλείψῃ τέλος, τὸ δὲ πνεῦμα, καίπερ καταβεβλημένον, ἐπέμενε νὰ ἐργάζηται.»

Σύντροφον ἀξίαν ἑαυτοῦ ἠτύχησε ν' ἀποκτήσῃ καὶ ὁ διασημότητος Τζῶν Στούαρτ Μίλλ (John Stuart Mill), ὁ συγγραφεὺς τῆς περιώνυμου Λογικῆς. Ἰδοὺ τι ἔγραφε ἀνατιθεὶς τὸ περὶ ἐλευθερίας σύγγραμμά του εἰς τὴν μνήμην τῆς συζύγου του. «Τὸν τόμον τοῦτον ἀνατίθημι εἰς τὴν μνήμην ἐκείνης, ἣν τόσον ἡγάπησα καὶ τόσον ἐκλαύσα, ἐκείνης ἣτις ἐνέπνευσε καὶ ἐν μέρει συνέγραψε ὁ ἴδιος λόγος ὑπάρχει εἰς τὰ ἔργα μου, εἰς τὴν σύζυγον καὶ τὴν φίλην, τῆς ὁποίας ἡ ἐνδερμὸς ἀγάπῃ πρὸς τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ καλὸν ἐγένετο ἡ μεγίστη μου παρόρμησις, καὶ ἣς ἡ ἐπιδοκιμασία ὑπῆρξεν ἡ μεγίστη μου ἀμοιβή.»

... Κ.